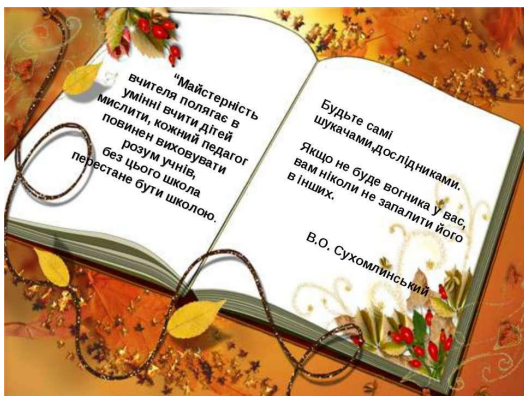

ОСОБИСТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИКЛАДАЧА ЯК СУБ'ЄКТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(Д О П О В І Д Ь)

ПЛАН

1. Педагог-новатор - суб'єкт інноваційного освітнього процесу
2. Інноваційне мислення - як особливий тип професійного педагогічного мислення.

1. Педагог-новатор - суб'єкт інноваційного освітнього процесу

Сьогодні ключовою функцією освіти стає розвиток готовності людини до динамічних соціальних змін, сприйняття і реалізації інновацій, творчої, конструктивної взаємодії з іншими людьми. Одна з основних особливостей інноваційного освітнього процесу полягає в тому, що вирішальну роль в ефективності всіх його етапів відіграють особистісні фактори.

Тому в сучасних дослідженнях активно розробляються питання професійно значущих особистісних якостей викладача як суб'єкта інноваційної діяльності, активізації його творчого потенціалу, готовності до сприйняття й реалізації нового (К. Ангеловські, І. Бех, Г. Васянович, О. Вознюк, В. Делія, П. Друкер, І. Гавриш, О. Дубасенюк, І. Зязюн, А. Євтодюк, А. Капська, О. Коберник, В. Кремень, В. Лазарєв М. Подимов, М. Поташник, Т. Рогова, П. Саух, Т. Шукаєва, О. Хомерікі, Ф. Юсупов, С. Яголковський та ін.). Разом з тим питання особистісних, професійно значущих характеристик учителя, що забезпечують успішність його включення як суб'єкта в інноваційну педагогічну діяльність, висвітлені не в повній мірі.

Слід зазначити, що проблема людини як суб'єкта творчості була виділена ще на початку ХХ століття першими дослідниками інноваційної сфери. За Г. Тардом, змістом соціалізації індивіда є не тільки засвоєння соціальних норм і цінностей, але й освоєння нововведень.

Це положення особливо актуальне в наш час – в епоху глобальних і динамічних змін, яка вимагає від людини інноваційного мислення, швидкого оволодіння новими знаннями й способами діяльності.

Проблема суб'єкта актуалізувалася тому, що технократичні концепції виявилися не зовсім продуктивними у вирішенні задач інноваційного розвитку суспільства.

У тенденціях розвитку наукових теорій про інноваційні процеси відбувається зміщення акцентів від технологічних й економічних парадигм до визнання ключовими факторами інновацій людський капітал, творчий потенціал особистості. Узагальнюючи підходи до розуміння сутності інновації, ми маємо всі підстави розглядати її перш за все як продукт творчої,

інтелектуальної діяльності, результатом якої є внесення цілеспрямованих прогресивних змін у життєдіяльність людини, суспільства, природи. Одночасно потрібно розуміти, що інновація – це не просто створення і впровадження нового, а зміни в мотивах, стилі діяльності, способі мислення її суб'єктів.

Суб'єктом, носієм інноваційного освітнього процесу є насамперед педагог - новатор. Тому на мікрорівні аналізу інноваційного процесу, діяльності окремого педагога продуктивним вбачається застосування суб'єктного підходу. Суб'єктний підхід передбачає утвердження суб'єктної орієнтації інноваційного педагогічного досвіду.

Формування дидактичної компетентності педагогів в процесі та взаємодії його учасників. При суб'єктній позиції життєдіяльність людини орієнтується не зовнішніми ситуаціями як її об'єктами, а внутрішніми чинниками. В цілому суб'єктно-орієнтовані люди характеризуються більш широким колом переживань подій індивідуально-психічного типу й подій, що відносяться до зміни фізичного середовища, оптимістичним прогнозуванням змін свого майбутнього, свідомою роботою над собою.

Поняття суб'єкт підкреслює здатність особистості ініціювати й цілеспрямовано здійснювати практичну діяльність, спілкування, поведінку, пізнання та інші види специфічно людської активності. Категорія суб'єктності визначає міру свободи людини в житті, її здатність ставати причиною світу й себе, будувати смисли буття, діяти й брати на себе відповідальність за свої дії.

І. Дичківська розглядає інноваційну діяльність як складний і багатоплановий феномен, що своїм змістом охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта, на переведення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції та дії, спрямовані на одержання нових знань, технологій, систем. Взаємодія як процес безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів один на одного, що зумовлює зміну об'єктів та їх структур, є системною ознакою інноваційної діяльності. Взаємодія відображає творчий, суспільно значущий, колективний характер інноваційної діяльності, де індивідуальний внесок кожного з її учасників забезпечує спільний результат розвитку інноваційної педагогічної системи в цілому. А. Пригожин головною характеристикою суб'єкта інновацій визначає його діяльнісну самосвідомість, тобто розуміння своєї особистісної ініціативи як суб'єктивно можливої й суспільно прийнятної основи власного існування. При цьому суб'єктність представляється як єдність цілепокладання і цілездійснення в одній особі.

Суб'єкт – це діяч, який здатний до вибору типу діяльності, конкретної ролі для себе серед інших суб'єктів, до вироблення власних цілей і засобів для їх досягнення. Одночасно суб'єкт є носій і автор внеску в яку-небудь суспільну діяльність, партнер у міжсуб'єктних відносинах. З таких позицій інноваційну діяльність можна розглядати як взаємодію суб'єктів

інноваційного процесу, в процесі якої створюються, реалізуються, поширюються інновації.

У ракурсі проблеми реалізації нововведень досить змістовною є теорія американського соціолога Е. Роджерса механізмів дифузії інновацій, у якій провідна роль відводиться соціально-психологічним аспектам сприйняття людьми нових ідей, рішень, технологій. Дифузія інновацій є процес, за допомогою якого вони поширюються між членами соціальної системи по комунікаційних каналах. Розроблена Е. Роджерсом типологія суб'єктів інноваційного процесу є однією з найбільш відомих і популярних. У ній диференційовано різні категорії учасників інноваційних процесів з урахуванням їх індивідуального ставлення до нового, ступеня включення в процес упровадження і реалізації інновацій:

1) новатори, які завжди відкриті новому, постійно ним цікавляться, вирізняються авантюризмом, захоплені нововведеннями;

2) ранні реалізатори завжди йдуть за новаторами; попередня більшість, якій необхідний, як правило, довгий час для прийняття рішення про впровадження новинок;

3) пізня більшість, що налаштована скептично, не використовує нове, очікуючи громадської підтримки й позитивної оцінки інновацій;

4) консерватори, які завжди орієнтуються на традиційне, останніми освоюють нове. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти.

Особистісні та професійно важливі характеристики викладача як суб'єкта інноваційної діяльності репрезентують структуру й зміст його інноваційної компетентності, яку ми розглядаємо як інтегративну властивість особистості, яка є результатом синтезу базової професійної підготовки й практичного професійного й особистісного соціально-психологічного досвіду нововведень та забезпечує високий рівень володіння технологіями реалізації інновацій.

Специфіка інноваційної компетентності полягає в новому суб'єктному досвіді, який хоча й базується на рефлексії попереднього досвіду, але принципово відмінний від нього і є результатом власної життєтворчості особистості. Зауважимо, що інноваційна компетентність завжди має індивідуальний, неповторний характер і проявляється в авторському, творчому стилі педагогічної діяльності. С. Янголовський зазначає, що успішність інноваційних процесів значною мірою детермінується тими психологічними параметрами суб'єкта, які пов'язані з його компетентністю у взаємодії з новими ідеями й технологіями. Ця компетентність має дві основні сторони. Одна з них пов'язана зі здатністю продукувати такі ідеї (креативністю), а друга – зі здатністю їх приймати, доопрацьовувати, поширювати і впроваджувати (інноваційністю).

Критеріями інноваційної компетентності педагога виступають: індивідуальна готовність до прояву компетентності в стандартних і нестандартних ситуаціях; мотиваційно-ціннісне ставлення до інновацій; рівень адаптивності до нових соціальних умов та сучасних вимог професії;

володіння системою теоретичних і практичних знань, комплексом умінь; досвід прояву компетентності в реальних ситуаціях педагогічного процесу; здатність творчо вирішувати професійні задачі, володіння сучасними педагогічними технологіями; рівень усвідомленості педагогом своїх знань, умінь, навичок, можливостей, необхідних для кваліфікованого здійснення інноваційної діяльності; здатність до саморефлексії й корекції власної інноваційної діяльності.

Чіткість соціальної й професійної позицій є однією з основних вимог, які пред'являє педагогічна професія до її представників. Саме в ній викладач виражає себе як суб'єкт інноваційної діяльності. Позиція педагога – це система тих інтелектуальних, вольових й емоційно-оціночних ставлень до світу, педагогічної діяльності зокрема, які є джерелом його активності. Вона визначається, з одного боку, тими вимогами, очікуваннями й можливостями, які ставить перед ним суспільство, а з іншого боку, діють внутрішні, особистісні джерела активності – прагнення, переживання, мотиви й цілі педагога, його ціннісні орієнтації, світогляд, ідеали. На їх основі формується мотиваційно-ціннісне ставлення до інноваційної діяльності, що в кінцевому результаті виражається в спрямованості, яка становить ядро особистості вчителя. Розрізняють особистісну й діяльнісну спрямованість. Особистісна спрямованість відображає загальну структуру ціннісно-мотиваційної сфери, в якій інтегровані всі окремі стимули й спонукання.

Професійна спрямованість характеризує систему відносин людини з певною професією і визначається наявністю актуальних мотивів (зміст сфери), зв'язками між окремими мотивами (інтеграційні тенденції), характером і силою впливу домінуючого мотиву (системоутворювальний фактор), ступенем опредметнення окремих стимулів і перш за все домінуючого фактору. Від того, якими цінностями, мотивами, смислами керується особистість, залежить спрямованість інноваційної діяльності. Особистісна значущість конкретних мотивів виявляється у сформульованих педагогом цілях власної інноваційної діяльності.

Суб'єктний підхід до аналізу інноваційної діяльності – це бачення педагога, здатного до власного, відповідального цілепокладання й цілездійснення. Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти. Повне уявлення про суб'єктні чинники ефективності інноваційної діяльності можна одержати шляхом комплексного вивчення всіх тих особистісних якостей і внутрішніх механізмів, без яких неможливе здійснення педагогом інноваційних за характером суспільних і професійних функцій. Внутрішнім механізмом здійснення інноваційної педагогічної діяльності є процес мислення, результатом якого є генерування нових ідей, цілей, мотивів, способів організації навчально-виховного процесу. Творче інноваційне мислення є найбільш цінним, відкритим і розвиваючим типом педагогічного мислення.

2. Інноваційне мислення - як особливий тип професійного педагогічного мислення.

Саме педагог з інноваційним мисленням характеризується здатністю до створення й реалізації інновацій.

Інноваційне мислення як процес включає загальні логічні операції аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення та функціонує на основі єдиних закономірностей і психологічних механізмів.

Але в контексті інноваційної діяльності мислення педагога наповнюється специфічним предметним змістом, оскільки задачі, на вирішення яких воно спрямоване, потребують застосування нетрадиційних підходів, творчих методів і прийомів.

Тому інноваційне мислення визначається як особливий тип професійного педагогічного мислення, якому притаманні як загальні, так і специфічні властивості. Важливими відмітними ознаками інноваційного педагогічного мислення є: критичність, креативність, дивергентність, практичність, конструктивність, парадоксальність, конкретність, єдність логічних та інтуїтивних форм, свідомих та несвідомих процесів. Сформований у процесі теоретичної й практичної підготовки, перевірений й скоригований у практичній професійній діяльності індивідуальний категорійно-понятійний апарат мислення педагога створює теоретико-методологічну основу, крізь призму якої викладач сприймає, оцінює й творчо інтерпретує інновації та приймає рішення щодо їх використання. Механізм застосування викладачем теоретичних і практичних знань в умовах інноваційної діяльності може бути зрозумілим тільки як особистісний процес.

Індивідуальна структура категорійно-поняттєвого апарату та особистісні характеристики кожного педагога обумовлюють унікальність й спрямованість його мислення.

Продуктом інноваційного мислення є інноваційні ідеї та конструктивно-технологічні схеми їх реалізації. Такі схеми конкретизують способи досягнення поставлених цілей відповідно до реальних умов певної ситуації.

Спрямованість інноваційного мислення детермінується сформованим професійним і життєвим досвідом педагога, його особистісними установками на можливість досягнення успіху за рахунок розвитку власного інноваційного потенціалу, творчого ставлення до справи, оволодіння новими, більш продуктивними способами педагогічної праці.

Установка визначає готовність педагога до інноваційних змін і, разом з тим, виконує функцію стабілізації інноваційної діяльності, як механізму збереження її спрямованості в безперервно змінних ситуаціях.

Особливості ставлення викладача до інновацій, що мають для нього суб'єкту цінність, виражає смислова установка. Вона виконує функцію регуляції інноваційної діяльності й мислення на когнітивному, ціннісно-експресивному, емоційно-оціночному та поведінковому рівнях.

Смислові установки, які діють у широкому спектрі подібних ситуацій, стають узагальненими й перетворюються в риси характеру особистості.

Одним із важливих питань, що привертає увагу дослідників, є розкриття механізмів інноваційного мислення, тобто розуміння того, яким чином відбувається Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти перетворення й народження нових знань та їх використання у вирішенні конкретних педагогічних задач. У найбільш загальному вигляді механізм педагогічного мислення розглядається як рух знань у процесі вироблення рішень. Вектори такого руху різні: від абстрактних понять до цілісних теорій; від теоретичного осмислення емпіричного досвіду до авторської педагогічної концепції; від інноваційної ідеї до технології її практичного втілення і т. п. Як при узагальненні практичного досвіду, так і при розробці способів реалізації інноваційних ідей викладач спирається на ведучі вихідні принципи, що визначають стійкість загальної стратегії інноваційної діяльності, враховуючи особистісні фактори.

Необхідність цілісності стратегії й тактики реалізації інноваційної діяльності в певному навчальному закладі, або в педагогічній системі окремого педагога, зумовлює інтеграцію стратегічного, тактичного й оперативного мислення педагога. Виходячи з проведених досліджень походження нового, творчої діяльності, процесу появи самої інновації, В. Делія у механізмі функціонування інноваційного мислення виділяє як мінімум два діалектично взаємопов'язані етапи: когнітивний та інструментальний. Когнітивний етап інноваційного мислення – це процес народження інновації в суб'єктній реальності, що протікає в мисленні через пізнання сенсу нового знання і генерування інновації. Зміст інструментального етапу механізму інноваційного мислення полягає в процесі об'єктивації й реалізації нового знання у практичну діяльність. Інновація демонструється у вигляді певного технологічного алгоритму, що дозволяє ефективно реалізовувати результат інноваційного мислення. Практичність інноваційного мислення викладача-новатора характеризується безпосереднім включенням у діяльність, спрямованістю на глибокий, всебічний аналіз проблем й активний пошук їх вирішення та проявляється в особливостях прийнятих рішень, які характеризуються максимальною простотою і ясністю, реалістичністю здійснення з урахуванням наявних умов і можливостей, оптимальністю за критеріями часових, матеріальних, інтелектуальних затрат. Саме мислення, яке характеризується приростом нового знання у вигляді інновацій, дозволяє по-новому аналізувати педагогічні явища й процеси, пізнавати сутність проблем, виробляти та реалізовувати інноваційні рішення.

Педагогу з інноваційним мисленням властива здатність до генерації ідей інтуїтивних, оригінальних, неочікуваних для більшості але очевидних для нього. Креативність інноваційного мислення проявляється в оригінальному, нестандартному рішенні педагогічних задач, які не вирішуються традиційними способами. Інноваційні рішення досягаються за рахунок оригінальної структури знань, яка відрізняється від інших. Постійна

потреба в створенні та освоєнні нового, прагнення до самореалізації в педагогічній діяльності, розвитку себе засобами професії, оптимізм, відповідність самооцінки й рівня домагань, позитивна мотивація успіху, відмова від стереотипів характеризують педагога з інноваційним типом мислення і діяльності. Інноваційні рішення актуальних педагогічних проблем зазвичай знаходяться в масиві не існуючих знань, а в області нового, невідомого знання.

В оцінці проблемної ситуації педагог з інноваційним типом мислення спирається не тільки на наявні чи минулі факти, а прогнозує потенційно можливі стани розвитку ситуації, успішність тих чи інших дій в умовах, що складуться в майбутньому. У результаті перетворення наявних знань педагог продукує нові ідеї, створює теоретичні інноваційні моделі та конструктивно-технологічні схеми їх реалізації. Формування дидактичної компетентності педагогів з позицій суб'єктного підходу інноваційна діяльність – це особистісно вмотивована творча взаємодія суб'єктів інноваційного процесу, яка спрямована на перетворення всього комплексу їх особистісних внутрішніх структур (цінностей, смислів, мотивів, цілей, моральних позицій), що впливає на перебудову виконавчих, технологічних структур (способів, засобів, зовнішніх результатів). Сукупність необхідних особистісних та професійно важливих якостей особистості утворює інноваційний потенціал педагога, що виражає його готовність до глибоко вмотивованого удосконалення своєї діяльності, прагнення до самореалізації в професії. Ключовим чинником успішності інноваційної діяльності є усвідомлення педагогом практичної значущості інновацій у системі освіти не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Очевидно, що ресурси підвищення ефективності реалізації інновацій базуються на перебудові особистісних установок, ціннісних орієнтацій, системи мотивів педагогів як суб'єктів інноваційного процесу.

Список використаної літератури

1. Вознюк О. В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: монографія. //
2. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А.. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 584 с. 2.
3. Делия В. П. Инновационное мышление в XXI веке / В. П. Делия. – М.: Изд-во: Де-По, 2011. – 232 с. 3.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с. 4.
5. Кремень В. Філософія освіти XXI століття / В. Кремень // Шлях освіти. – 2003. – № 6. – С. 2 -5. 5.
6. М.: Педагогика, 1990. – 104 с. 6. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (Социальные проблемы инноватики) / А. И. Пригожин. – М.: Политиздат, 1989. – 271 с. 7.
7. Психологія особистості: Словник – довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с. 9. Яголковский С. Р.